Florin S. Soare
(coordonator)

POLITICĂ ŞI SOCIETATE ÎN EPOCA CEAUŞESCU

Volum apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor aparține autorilor.

© 2013 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: Vizită de lucru la Şantierul Naval Brăila (17 septembrie 1978),
Muzeul Național de Istorie al României

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

Politică şi societate în epoca Ceauşescu / Florin S. Soare (coord.). –
Iaşi: Polirom, 2013
Bibliogr.

ISBN: 978-973-46-4338-7

I. Soare, S. Florin (coord.)

cip

Printed in ROMANIA

Florin S. Soare
(coordonator)

Politică şi societate în epoca Ceauşescu

POLIROM
2013

CUPRINS

Prezentarea autorilor 7
Lista abrevierilor 11
Cuvânt înainte. 13

Legislaţie şi sistematizare urbană în românia socialistă (1965-1989) (*Mihai Marian Olteanu*) 17
Cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu între propagandă şi rezistenţă în România comunistă *(Manuela Marin*) 35
De la „marxism-leninism" la „socialism ştiinţific". Continuitate şi ruptură în discursul ideologic în România după 1965 (*Emilian Colceru-Mihul*) 51
Nicolae Rădulescu, arhitectul „bandit" (*Vlad Mitric-Ciupe*) 63
Filmele-Pintilie şi cenzura sau despre naşterea unui autor şi moartea unei şcoli naţionale de film (*Alina Popescu*) 79
Intelectualii în tonuri de gri (*Adriana Bărbat*) 95
Comandamentele tematice de propagandă ale poeziei şcolare din epoca Ceauşescu (*Cosmina Cristescu*, *Cristina Pipoş*) 103
Ion Caraion – consilier al securităţii pe probleme de cultură (*Mihaela Alecu*) 117
„Orfanii comunismului" în proza lui Mircea Nedelciu (*Ramona Hărşan*) 127
Condiţia femeii în societatea comunistă reflectată în poezia Marianei Marin (*Cristina Pipoş, Cosmina Cristescu*) 143
Familia, căsătoria şi divorţul între ideologia comunistă şi pronatalism (*Florin S. Soare*). 157
Scriitorul oniric „securizat" : arhivele CNSAS (*Ecaterina Pavel*) 185
Între tipar şi sertar. Strategii şi opţiuni ale scriitorilor în anii '80. Studiu de caz Ion D. Sîrbu (*Clara Mareş*) 203
Umor şi politică în România comunistă : viaţa între râs şi frică (*Dumitru-Alin Savu*) 211

CULTUL PERSONALITĂȚII LUI NICOLAE CEAUŞESCU ÎNTRE PROPAGANDĂ ŞI REZISTENȚĂ ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ[1]

Manuela Marin

This study analyses the main forms of everyday resistance as defined by James C. Scott that were employed by a part of the Romanian people against the overwhelming presence in their lives of Nicolae Ceauşescu's cult of personality. Using as a starting point the documents created by the former Romanian secret police, the Securitate, I identified the following forms of everyday resistance against Nicolae Ceauşescu's cult of personality : political discussions, individual or collective violence aimed at the images of the Romanian communist leader, writing and spreading „documents containing hostile messages" and political jokes. Their thematic analysis revealed that a part of the Romanian population used the above mentioned means of everyday resistance in order to express a critical opinion regarding the content of laudatory message devoted to the RCP's leader by the official propaganda. Thus, the overall picture of Nicolae Ceauşescu was that of an unpopular leader who not only drove Romania and its population towards a generalized economic crisis and impoverishment but also forced people to praise him for this.
The analysis of Nicolae Ceauşescu's cult of personality from the perspective of everyday resistance underlined the existence of individual and collective actions directed against his cult of personality which are absent from the official recollections of the past because of their ordinary character. Despite this, the existence of these acts of everyday resistance might be able to challenge the exclusively reading of the interaction between the population and the Romanian communist regime within the confined framework of the direct opposition or total subordination of the former against the latter.

Keywords : propaganda, Nicolae Ceauşescu, communist regime, Romania

Introducere

Trecerea a peste 20 de ani de la evenimentele din decembrie 1989 a marcat în societatea românească poziţionări şi evaluări contradictorii ale semnificaţiei acestei perioade în istoria recentă naţională. În timp ce discursul academic şi uneori cel al mass-mediei convergeau înspre sublinierea cu preponderenţă a aspectelor represive şi a consecinţelor economice negative pe care regimul comunist le-a imprimat evoluţiei politico-sociale şi economice a României din ultimele decenii ale existenţei sale, în special după mijlocul anilor 2000, invocarea amintirii comunismului în spaţiul public românesc a suferit o

1. The research for this paper was supported by CNCS-UEFISCSU, PN-II-RU-TE-2012-3-0077.

nuanţare. Această nuanţare a fost influenţată de o evidentă raportare nostalgică la ceea ce a însemnat, pentru o mare parte a populaţiei, experienţa cotidiană a modului în care socialismul românesc nu a fost doar construit, ci şi trăit, ca să-l parafrazăm pe Stephen Kotkin[1]. Astfel, o analiză în termenii exclusivi ai unei opoziţii deschise, respectiv a unei colaborări sau subordonări a populaţiei faţă de regimul comunist român nu poate explica apariţia nostalgiei postcomuniste, la fel cum nu poate surprinde complexitatea atitudinii pe care marea majoritate a românilor au avut-o faţă de conducerea politică de la acea vreme.

În acest context, analiza cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu din perspectiva *rezistenţei cotidiene* este în măsură să conteste poziţionarea restrictivă de opoziţie-contestare *versus* colaborare-consens a populaţiei faţă de regimul comunist român. Aceasta deoarece *rezistenţa cotidiană* identifică şi admite existenţa unor acţiuni individuale de contestare, care prin natura lor banal-cotidiană nu justifică încadrarea în categoria actelor de opoziţie propriu-zisă sau a atitudinilor de susţinere faţă de regimul comunist român şi liderul său. În acelaşi timp, o astfel de perspectivă privind analiza interacţiunii cotidiene dintre populaţie şi autoritatea politică atribuie acţiunii de opoziţie un caracter temporal sau conjunctural care poate să contrazică atitudinea individuală avută până la sau după finalizarea momentului contestatar. În contextul anilor '70-'80, analiza cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu din perspectiva *rezistenţei cotidiene* este în măsură să nuanţeze argumentul subordonării totale a populaţiei faţă de regimul comunist român. Aceasta deoarece ea pune în evidenţă existenţa unor acţiuni individuale sau colective care contestă conjunctural veridicitatea conţinutului mesajului omagial dedicat conducătorului român.

Concluzionând pe marginea celor menţionate anterior, subiectul studiului îl constituie identificarea şi analizarea formelor de opoziţie sau de *rezistenţă cotidiană* a populaţiei faţă de cultul personalităţii liderului comunist român. Din punctul de vedere al lui James C. Scott, *rezistenţa cotidiană* reprezintă principala formă de luptă împotriva puterii şi dominaţiei, în momente diferite de cele ale contestării sale directe şi care caracterizează comportamentul şi practicile culturale ale grupurilor subordonate[2]. Păstrând în esenţă semnificaţia de bază a acestei expresii, voi stabili o definiţie proprie a rezistenţei cotidiene faţă de fenomenul omagierii publice a lui Nicolae Ceauşescu, plecând de la modelul propus de Jocelyn A. Hollander şi Rachel L. Einwohner[3].

În schema lui James C. Scott, cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu reprezintă acea formă de dominaţie care favorizează iniţierea unor acţiuni menite să concentreze şi să exprime protestul sau opoziţia cotidiană a omului simplu. Elementul de opoziţie este disimulat şi exprimat prin conţinutul unor acţiuni mai mult sau mai puţin banale din viaţa omului simplu.

Jocelyn A. Hollander şi Rachel L. Einwohner stabilesc patru caracteristici care, din punctul lor de vedere, sunt esenţiale pentru definirea rezistenţei : acţiunea, opoziţia,

1. Stephen Kotkin, *Magnetic Mountain. Stalinism as a Civilization*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Oxford, 1995, pp. 154-155.
2. James C. Scott, *Weapons of the Weak : Everyday Forms of Peasant Resistance*, Yale University Press, New Haven, Londra, 1985, şi *Domination and the Arts of Resistance : Hidden Transcripts*, Yale University Press, New Haven, Londra, 1990 ; Douglas Haynes, Gyan Prakash, „Introduction : The Entanglements of Power and Resistance", în Douglas Haynes, Gyan Prakash (eds.), *Contesting Power : Resistance and Everyday Social Relations in South Asia*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1992, pp. 1-2.
3. Jocelyn A. Hollander, Rachel L. Einwohner, „Conceptualizing Resistance", în *Sociological Forum*, vol. 19, nr. 4, decembrie 2004, pp. 533-554.

vizibilitatea şi intenţia[1]. În cazul meu, *rezistenţa cotidiană* presupune existenţa unui comportament activ (verbal, cognitiv sau fizic) al omului simplu prin care acesta îşi exprimă protestul sau opoziţia faţă de cultul personalităţii liderului PCR. Elementul de opoziţie este disimulat şi exprimat prin conţinutul unor acţiuni mai mult sau mai puţin banale din viaţa omului simplu. În acest sens, folosind ca punct de plecare documentele create de fosta Securitate, am identificat următoarele forme de rezistenţă cotidiană faţă de cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu, şi anume: discuţiile sau comentariile pe teme politice, acţiunile individuale sau colective îndreptate împotriva unor imagini care-l reprezentau pe liderul PCR, redactarea şi distribuirea de „înscrisuri cu conţinut duşmănos" şi, nu în ultimul rând, bancurile politice.

Vizibilitatea actului de *rezistenţă cotidiană* ridică unele probleme, care privesc nu doar caracteristicile sale, cât mai ales tipurile de documente utilizate pentru identificarea şi exemplificarea sa. Aşa cum se poate observa din enumerarea de mai sus, unele dintre formele rezistenţei cotidiene (crearea şi distribuirea de manifeste, vandalizarea imaginilor care-l reprezentau pe Nicolae Ceauşescu) erau menite a fi aduse la cunoştinţa autorităţilor române. De asemenea, aşa cum analiza documentelor create de fosta Securitate o va indica, acest organism represiv cunoştea, lua măsuri preventive şi de avertizare împotriva celor care erau identificaţi ca angajându-se în diverse acte de rezistenţă cotidiană (cum ar fi diseminarea glumelor politice sau implicarea în discuţii politice) şi care, în mod normal, nu ar fi trebuit să fie cunoscute decât celor implicaţi în mod direct.

Faptul că identificarea principalelor tipuri de acte de *rezistenţă cotidiană* faţă de cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu se bazează pe informaţiile oferite de organele fostei Securităţi comuniste ar putea ridica semne de întrebare privind veridicitatea unei astfel de catalogări. În acest sens, s-ar putea invoca argumentul că Securitatea şi documentele sale au creat, de fapt, această rezistenţă cotidiană. Fără a avea pretenţia unei explicaţii definitive şi atotcuprinzătoare, în cele ce urmează voi prezenta o serie de argumente în favoarea utilizării documentelor Securităţii pentru identificarea şi analizarea formelor rezistenţei cotidiene în România comunistă. Rezistenţa ca fenomen social şi politic îşi datorează existenţa partidului-stat comunist. Prin intermediul organismelor sale specializate, acesta era cel care alegea să clasifice anumite categorii de acţiuni ca fiind ostile intereselor sale. O astfel de catalogare ţinea cont de faptul că, prin conţinutul sau formele lor, actele de rezistenţă cotidiană materializau temerile de instabilitate ale regimului politic respectiv[2]. În consecinţă, interpretarea de către Securitate a unor acţiuni aparent banale ca fiind ostile intereselor regimului pe care-l reprezenta constituia o recunoaştere indirectă a potenţialului lor contestatar. Ele erau clasificate astfel pentru că descriau comportamentul unei părţi a populaţiei care nu se conforma liniei politice oficiale în chestiuni percepute de aceasta ca reprezentând potenţiale surse de instabilitate pentru regimul politic pe care-l reprezenta.

Potenţialul contestatar al actului de rezistenţă cotidiană era recunoscut ca atare nu doar de către organele Securităţii, ci şi de către cei care, într-un fel sau altul, intrau în contact cu el. Astfel, persoanele care ofereau informaţii organelor de Securitate despre conţinutul şi identitatea participanţilor la actele de rezistenţă cotidiană, respectiv cele care adoptau măsuri de precauţie înaintea implicării lor în astfel de acţiuni indică o conştientizare din

1. *Ibidem*, pp. 538-544.
2. Lynne Viola, „Popular Resistance in the Stalinist 1930s. Soliloquy of a Devil's Advocate", în Lynne Viola (ed.), *Contending with Stalinism. Soviet Power and Popular Resistance in the 1930s*, Cornell University Press, Ithaca, Londra, 2002, pp. 17-43.

partea tuturor acestora a caracterului ilegal, subversiv al evenimentelor la care asistau sau pe care le iniţiau.

Problema intenţiei reprezintă ultimul aspect luat în considerare în definirea rezistenţei cotidiene faţă de cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu. În acest caz, conştientizarea potenţialului de opoziţie al acţiunilor de către iniţiatorii lor este legat, în principal, de conţinutul şi forma acestora. Aşa cum voi arăta în continuare, în marea lor majoritate, formele rezistenţei cotidiene reluau argumentele prezentate de propaganda oficială în ceea ce priveşte activitatea politică a liderului comunist român şi le interpretau, conferindu-le o semnificaţie contrară celei oficiale. Această situaţie implica un efort intelectual din partea celor care au ales să-şi exprime într-o astfel de manieră dezacordul faţă de practica omagierii publice a conducătorului român şi, implicit, o conştientizare a caracterului „ostil, duşmănos" al acţiunilor lor.

Pentru identificarea şi exemplificarea principalelor forme ale rezistenţei cotidiene faţă de cultul personalităţii liderului comunist român am utilizat documentele rezultate din activitatea fostei Securităţi comuniste şi a postului de radio Europa Liberă (în continuare, REL), o colecţie de bancuri politice şi, nu în ultimul rând, o serie de mărturii memorialistice.

Structura analizei fenomenului rezistenţei cotidiene faţă de cultul personalităţii liderului comunist român va ţine cont de criteriul tematic. În acest sens, voi urmări şi exemplifica fiecare formă de rezistenţă, folosind acolo unde este posibil, pe lângă exemplele furnizate de documentele Securităţii, şi unele preluate din sursele documentare menţionate anterior.

Forme ale rezistenței cotidiene față de cultul personalității lui Nicolae Ceauşescu

Discuțiile sau comentariile pe teme politice

Discuţiile sau comentariile pe teme politice intrau în atenţia organelor Securităţii din cauza caracterului lor „ostil" sau „duşmănos" la adresa regimului comunist român şi a liderului său, Nicolae Ceauşescu.

O modalitate de exprimare împotriva lui Nicolae Ceauşescu în cadrul discuţiilor sau al comentariilor politice era legată de folosirea unor invective sau a unor exprimări nefericite, care din punctul de vedere al organelor de Securitate contribuiau la discreditarea poziţiei sale de conducere în cadrul partidului şi statului român. Astfel, materialele cu rol de informare ale Securităţii identificau persoane care s-au „exprimat injurios şi calomnios", au proferat „calomnii şi injurii grave", „au făcut afirmaţii tendenţioase", „denigratoare", s-au exprimat „insultător" la adresa „unor înalte personalităţi din conducerea superioară de partid şi de stat" sau a „conducerii partidului şi statului nostru". Menţionăm în acest sens cazul unui miner din Zlatna care a fost identificat de organele de Securitate judeţene pentru că, printre altele, „s-a exprimat injurios la adresa unor înalte personalităţi"[1]. La rândul lor, în contextul Congresului al XIV-lea al PCR, doi pensionari din judeţul Alba ar fi făcut „comentarii, proferând totodată calomnii şi injurii grave la adresa unei înalte personalităţi"[2].

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 155.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 122f.

Aşa cum se poate observa, documentele întocmite de organele de Securitate nu elaborau asupra conţinutului expresiilor „injurioase" care-l vizau pe Nicolae Ceauşescu, la fel cum omiteau detalii privind identitatea nominală a acestuia. Astfel, orice referire la persoana liderului comunist român era mascată prin folosirea unor sintagme, cum ar fi, de exemplu, „conducerea superioară de partid şi de stat" sau „înalte personalităţi politice şi de stat"[1]. În schimb, aceste documente identificau, indirect, contextul în care asemenea reacţii ostile s-au manifestat. Astfel, lipsurile înregistrate în aprovizionarea populaţiei, resimţite cu precădere, dar nu numai, în perioada anilor '80, par a fi stimulat cele mai multe evaluări nefavorabile ale activităţii de conducere a liderului comunist român. La identificarea lui Nicolae Ceauşescu ca reprezentând unica sursă a deciziilor politice care au generat pauperizarea populaţiei a contribuit şi dezvoltarea cultului personalităţii sale. Aceasta deoarece materiale omagiale apărute în mass-media românească subliniau insistent că dezvoltarea fără precedent a ţării ar fi determinat îmbunătăţirea nivelului de trai al populaţiei şi că aceasta s-ar fi datorat în exclusivitate implicării personale şi permanente a lui Nicolae Ceauşescu în trasarea şi implementarea planului general de transformare socialistă a structurilor economiei naţionale. Menţionăm în acest sens cazul unui inginer din Sebeş, judeţul Alba, membru de partid, care a fost identificat de organele judeţene de Securitate pentru că „a făcut afirmaţii tendenţioase şi calomnioase cu privire la unele măsuri luate de conducerea de partid şi de stat, precum şi privind situaţia economico-socială din ţara noastră"[2].

În acest context, un subiect predilect al comentariilor negative pe teme politice l-a constituit activitatea desfăşurată de Nicolae Ceauşescu pe plan intern. Indicaţiile şi cuvântările sale par a fi determinat cele mai puţine evaluări pozitive din partea cetăţenilor. Aceştia subliniau discrepanţa dintre realitatea marcată de lipsurile din aprovizionarea pieţei interne şi naraţiunile abundenţei şi prosperităţii de care erau pline presa oficială şi cuvântările liderului partidului.

Astfel, cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu la Congresul culturii şi educaţiei socialiste din 1976 a fost receptată şi interpretată în contextul aprovizionării deficitare cu produse alimentare a populaţiei. Un cetăţean din judeţul Iaşi menţiona că

> cele spuse de şeful statului numai în parte sunt adevărate, cuvintele sunt oarecum frumoase, dar la noi nu ajung decât cuvintele, căci în practică nimic. Acolo se spune că raiul va coborî pe pământ, în realitate nu găseşti o bucăţică de carne. Îţi pierzi tot timpul liber numai să găseşti ceva de mâncare, aşa că educaţia care vor ei să ne-o dea nu corespunde nevoilor, căci ei cer ca fiecare să fie conştient, dar nu ţine cont că conştiinţa trece prin burtă?[3]

La rândul său, un cetăţean din Ocna Mureş nu se arăta convins de argumentele propagandei de partid privind contribuţia esenţială a vizitelor de lucru şi a indicaţiilor oferite cu acest prilej de către Nicolae Ceauşescu pentru stimularea dezvoltării socialiste a României. Aceasta deoarece el era menţionat în documentele Securităţii pentru că ar fi făcut

> aprecieri critice la adresa politicii economice promovate, a orientărilor şi indicaţiilor date de conducerea partidului şi statului nostru în diferite domenii de activitate sau sectoare economice, considerându-le greşite şi punând pe seama acestora unele neîmpliniri[4].

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 12639, vol. 3, f. 7; dosar 394, f. 41.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 104.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13314, vol. 19, ff. 221f, 223.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 429, f. 11f.

Comentariile negative pe teme politice ale unei părţi a populaţiei au vizat, de asemenea, şi cultul personalităţii liderului comunist român. Ele mergeau de la constatarea propriu-zisă a fenomenului până la identificarea manifestărilor sale în diverse domenii ale vieţii publice. Această identificare era întotdeauna însoţită de exprimarea în diferite forme a exasperării celui în cauză faţă de omniprezenţa manifestărilor cultului personalităţii în viaţa sa.

Intensificarea manifestărilor asociate cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu în mass-media românească l-a determinat pe un muncitor din judeţul Arad să afirme că el personal „nu se mai abonează la nici un ziar deoarece în toată presa nu ai ce citi fiindcă scrie numai de secretarul general – lucru pe care nu-l poate suferi”[1]. Pe o poziţie similară se situa şi un profesor din judeţul Sălaj, care menţiona următoarele :

> S-a făcut prea multă propagandă pentru realegerea fostei conduceri superioare la Congresul al XIV-lea. La radio şi televizor ar trebui să se mai transmită şi altceva pentru că lumea s-a săturat şi prin aceasta face ca poporul să comenteze negativ la adresa orânduirii sociale din ţara noastră. Muncitorii şi ceilalţi oameni ai muncii au nevoie şi de destindere nu numai de chipul şefului statului zugrăvit în culori calde[2].

Acțiunile individuale sau colective îndreptate împotriva unor imagini reprezentându-l pe Nicolae Ceauşescu

Organele de Securitate consemnau, de asemenea, existenţa unor acţiuni individuale sau colective îndreptate împotriva unor reprezentări ale şefului statului român, de regulă, portretele acestuia.

Un astfel de exemplu este furnizat de documentele aparţinând organelor de Securitate din judeţul Cluj. După ce au distrus mai multe bunuri materiale din incinta şcolii, un grup de elevi de naţionalitate maghiară din clasa a VIII-a de la o şcoală generală din Cluj-Napoca au luat din mai multe săli „portretele unei înalte personalităţi din conducerea de partid şi de stat” pe care ar fi încercat să le deterioreze, dar de frica unor represiuni, au ales să le ascundă[3].

De asemenea, organele de Securitate au consemnat faptul că, pe coperta revistei *Cinema* din ianuarie 1989, doi tineri au scris pe chipurile cuplului prezidenţial român „bou şi vacă”, ca o expresie a nemulţumirii lor personale faţă de situaţia politică şi economică din România[4].

Un tablou reprezentându-l pe Nicolae Ceauşescu, având dimensiunile aproximative de 2 x 3 m, a fost găsit parţial distrus de foc. Acesta se afla printre materialele de propagandă depozitate în curtea unui liceu la sfârşitul demonstraţiei organizate cu prilejul zilei de 23 august 1989 în municipiul Alba Iulia. Până la momentul realizării informării pe marginea acestui incident, organele judeţene de Securitate nu au reuşit să stabilească decât că tabloul făcea parte din recuzita delegaţiei unei mari întreprinderi din municipiu, care participase la defilarea „oamenilor muncii”, organizată anual în această localitate în cinstea Zilei naţionale a României[5].

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13314, vol. 20, f. 144v.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 8833, vol. 24, f. 219f.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 8833, vol. 11, f. 15v.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 533, f. 32.
5. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 85.

Totodată, documentele rezultate din activitatea REL menţionau câteva cazuri de tratare necorespunzătoare a portretului liderului comunist român. Astfel, doi ţărani din satul Mălăeşti, judeţul Prahova, au fost arestaţi şi condamnaţi la închisoare pentru că ar fi dat foc unor volume de discursuri ale lui Nicolae Ceauşescu (ce aveau invariabil reprodus portretul acestuia fie pe copertă, fie după pagina de gardă), expuse în centrul oraşului Ploieşti[1]. Într-o scrisoarea citită în cadrul emisiunii „De vorbă cu ascultătorii", corespondentul REL menţiona că pe panourile ruşinii din faţa miliţiilor de la Sibiu şi Braşov ar fi apărut fotografia lui Nicolae Ceauşescu, iar dedesubt următoarea menţiune : „Ne-a furat pâinea ! "[2].

Un alt caz de tratare necorespunzătoare a portretului liderului comunist român popularizat prin intermediul REL a fost cel al electricianului Ion Bugan. Originar din oraşul Tecuci, judeţul Galaţi, acesta a primit o condamnare de 10 ani în 1983 pentru că ar fi condus prin centrul Bucureştiului (pe Bulevardul Magheru) un automobil pe care era afişat portretul liderului comunist român, sub care se putea citi „Nu te vrem, călăule ! "[3].

Dacă nu erau vandalizate, portretele lui Nicolae Ceauşescu expuse în fiecare încăpere a instituţiilor româneşti erau, uneori, ţinta unor glume sau ironii care ridiculizau tocmai aspectele activităţii sale accentuate în cadrul manifestărilor asociate cultului personalităţii sale. Astfel, în investigaţia sa de istorie orală privind viaţa cotidiană din perioada comunistă din Drobeta-Turnu Severin, Corneliu Dragomir consemna următoarea mărturie a unei respondente, care a lucrat ca femeie de serviciu în diverse instituţii :

> Luam tabloul lui Ceauşescu, îl spălam, rudeau fetele de mine... „Vină la mămica ta cizmaru' meu să te spele de ruşine că eşti şi tu amărât şi neajutorat"... Că râdeam cu fetele „Vedeţi măi fetelor, noi stăm icişa de dimineaţă de la şapte până la trei, patru, el săracu' şi zi şi noapte tot aici în birou zăboveşte şi munceşte'[4].

Două elemente tematice ale cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu erau ridiculizate în fragmentul citat anterior : încercarea propagandei de partid de a omite un element al biografiei liderului comunist român, şi anume ocupaţia sa de cizmar, respectiv prezentarea acestuia în materiale oficiale ale vremii ca fiind un conducător naţional providenţial, „neodihnit în sacrificiul misiei"[5] sale istorice de transformare socialistă a României.

„Înscrisurile cu conținut dușmănos"

O altă formă de rezistenţă cotidiană a individului faţă de cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu identificată în documentele fostei Securităţi este reprezentată de categoria

1. Vladimir Socor, „Known Prisoners of Conscience in Romania : An Annotated Checklist", Radio Free Europe Research, RAD Background Report (Romania), 7 august 1987, OSA Archivum, HU OSA 300-60-3 Box 18, Opposition, 1988-1989.
2. Radio Free Europe, Romanian Broadcasting Department, Vlad Georgescu, Radio Free Europe Listeners' Mail no. 27, 8 august 1982, OSA Archivum, HU OSA 300-6-3 Box 13, Letters and Appeals from Romania 1982-1983.
3. Vladimir Socor, art. cit. ; Herma Kennel, *Radu Filipescu. Jogging cu Securitatea*, ed. a II-a, trad. Nora Iuga, Editura Polirom, Iaşi, 2009, p. 115.
4. Corneliu Dragomir, *Rememorări ale vieţii cotidiene din timpul comunismului într-un oraş provincial. Studiu de caz : Drobeta Turnu Severin*, Editura Lumen, Iaşi, 2009, p. 94 ; femeie, 65 de ani, lucrător CPL, Drobeta-Turnu Severin, judeţul Caraş-Severin, 21 august 2006.
5. Dumitru Popescu, *Memorii transfigurate. Elefanţii de porţelan. Scene şi personagii în umbra Cortinei de Fier*, Editura Match, Bucureşti, 1993, p. 19.

„înscrisurile cu conţinut duşmănos”. Acestea includeau scrisorile, fiţuicile sau foile volante şi inscripţiile.

Scrisorile

Cele mai numeroase astfel de „înscrisuri cu conţinut duşmănos” erau reprezentate de categoria scrisorilor. Aceasta deoarece redactarea şi trimiterea lor nu necesitau mijloace tehnice suplimentare şi diminuau, cel puţin din punct de vedere teoretic, riscul ca autorii lor să fie surprinşi asupra faptului de către autorităţile române.

Analiza materialelor cu rol informativ, dar şi a fragmentelor extrase din corespondenţa privată de către organele de Securitate indică faptul că deciziile politice ale lui Nicolae Ceauşescu reprezentau, din punctul de vedere al populaţiei, principala cauză a deteriorării generale şi fără precedent a nivelului său de trai. Astfel, un pensionar din judeţul Dâmboviţa a fost identificat de organele de Securitate pentru că a redactat şi expediat în anul 1982 „două scrisori anonime prin conţinutul cărora aducea injurii şi calomnii la adresa politicii statului şi a unor personalităţi din conducerea de partid”[1]. Un alt exemplu este tot cel al unui pensionar, de această dată din judeţul Iaşi, care ar fi redactat şi expediat un număr record de „36 de scrisori cu nume fictive, în care a comentat duşmănos politica partidului şi statului nostru, activitatea unor înalte personalităţi”[2].

Fragmentele extrase din corespondenţa unor persoane particulare întregesc tabloul lipsurilor din viaţa cotidiană a omului simplu, subliniind mai ales discrepanţa dintre imaginile abundenţei şi prosperităţii specifice Epocii de aur, aşa cum era caracterizată de către propaganda românească perioada conducerii lui Nicolae Ceauşescu, şi realitatea vieţii cotidiene a omului simplu marcată de o permanentă criză a alimentelor şi a bunurilor de consum. Astfel, o femeie din oraşul Sebeş îi scria unei cunoştinţe în decembrie 1989 despre modul în care întreruperea curentului electric îi afecta starea de spirit, justificând proferarea de invective la adresa liderului PCR : „De la ora 16,30 ne ia curentul până la 19,00, în mod permanent, în afară de duminică. Stăm ceasuri întregi pe întuneric deoarece nu se găsesc în magazine nici lumânări şi nici lămpi de petrol… Să auzi cât înjurăm şi blagoslovim pe ştii tu cine”. Un cetăţean din Zlatna, la rândul său, descria într-o scrisoare „pe un ton ironic-zeflemist” greutăţile zilnice cărora trebuia să le facă faţă :

> Trebuie să mărturisesc cu adânc patriotism că îţi comunic la lumina lumânării. Zilnic ne vizitează Pana de Curent, iar la fiecare răsuflare îmi ies poetici aburi din gură. De câtva timp cei cu căldura s-au supărat pe noi şi ne creează o ambianţă hibernală… În tot cazul, Epoca de Aur îşi spune cuvântul[3]…

Indicaţiile date de Nicolae Ceauşescu cu prilejul vizitelor sale de lucru au reprezentat, de asemenea, subiectul unor remarci ironice reţinute de organele de Securitate din corespondenţa unor cetăţeni. Descriind lipsurile cu care se confrunta, un pensionar din judeţul Alba menţiona, printre altele, că : „Timpul nu vrea să se încălzească, aşa se pare că n-a primit indicaţii preţioase”[4]. Sintagma „indicaţii preţioase” era o formulă uzitată

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13765, vol. 16, f. 93v.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13314, vol. 23, f. 246f.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 146f.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 473, f. 52f.

în materialele omagiale publicate în presa românească şi care făcea referire la îndrumările pe care liderul comunist român le oferea în cursul vizitelor sale de lucru şi care ar fi reprezentat remediul universal pentru soluţionarea tuturor problemelor apărute în cursul procesului de construcţie a socialismului românesc. Astfel, autorul fragmentului anterior ridiculiza această pretenţie de omniscienţă a lui Nicolae Ceauşescu, arătând că singurul domeniu care nu a beneficiat de indicaţiile liderului PCR a fost cel al vremii de afară, care se încăpăţâna să se menţină la valori scăzute pentru acel moment al anului.

Fiţuicile sau foile volante

O a doua categorie de „înscrisuri cu conţinut duşmănos" a fost reprezentată de aşa-numitele fiţuici, în fapt foi volante, care erau difuzate de către autorii lor prin lipire pe diferite suporturi sau prin împrăştiere. Şi în acest caz, documentele avute în vedere nu oferă detalii privind conţinutul textului care se regăsea pe aceste fiţuici, rezumându-se doar la a-l evalua ca „tendenţios" sau „calomniator".

Astfel, în 1982, organele de Securitate din judeţul Galaţi au identificat o elevă de liceu, membră a organizaţiei de tineret a partidului, ca fiind „autoare a două fiţuici cu caracter tendenţios la adresa conducerii superioare de partid şi de stat, de injurii şi calomnii". Textul fiţuicilor era scris pe coli de desen tip bloc, care au fost afişate pe obloanele exterioare ale morii din localitatea de reşedinţă a elevei[1]. Cu ocazia alegerilor de deputaţi din judeţul Olt, un pensionar a ajuns în atenţia organelor de Securitate pentru că ar fi introdus în urna de vot o fiţuică „cu conţinut ostil, cu injurii şi calomnii la adresa conducerii statului"[2].

Singurul caz pe care l-am identificat în care conţinutul fiţuicilor era reprodus integral în documentele de lucru ale organelor de anchetă ale Securităţii este cel semnalat la sfârşitul lunii noiembrie 1989 în municipiul Alba Iulia. Pe un stâlp de electrificare de pe un bulevard principal al localităţii, la o înălţime de 1,80 m, era fixat prin lipire un afiş cu dimensiunea de 17 x 12 cm, executat din hârtie tip coală de caiet cu pătrăţele. Acesta conţinea şase rânduri, catalogate de cei implicaţi în anchetarea evenimentului ca având „un conţinut necorespunzător". Textul fiţuicii era reprodus cu majuscule şi format dintr-o serie de lozinci împotriva liderului comunist român şi a regimului său : „Jos Ceauşescu ! Jos regimul ! / Vrem dreptate nu congrese/ Vrem libertate ! Jos „şefii"/ Ajunge ! Fără reales ! / Vrem mâncare ! ! ! / Jos tâlharii ! "[3].

Această succesiune de lozinci exprima protestul autorului său faţă de realegerea lui Nicolae Ceauşescu la ultimul forum al partidului din noiembrie 1989. Invocând lipsa libertăţii, a dreptăţii sociale şi, nu în ultimul rând, a alimentelor, protestatarul anonim cerea înlăturarea liderului comunist român, dar şi a altor „şefi" mai mici de partid. Catalogarea lor ca „tâlhari" era justificată de avantajele materiale de care aceştia s-ar fi bucurat în mod discreţionar, în timp ce majoritatea populaţiei trebuia să îndure raţionalizări stricte ale consumului de alimente, energie electrică şi termică.

Materiale documentare pregătite pentru emisiunile REL indicau, la rândul lor, alte cazuri de creare şi distribuire de manifeste îndreptate împotriva regimului comunist român. Cel mai mediatizat a fost cel al inginerului Radu Filipescu, arestat şi condamnat de două

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13765, vol. 16, ff. 95-66f.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13765, vol. 16, f. 122.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 530, vol. 2, ff. 52-53f.-v.

ori în cursul anilor ’80 pentru crearea şi distribuirea de manifeste împotriva lui Nicolae Ceauşescu şi a regimului său[1].

Gheorghe Năstăsescu, un muncitor originar din Iaşi, a fost condamnat în 1983 la 9 ani de închisoare pentru că, urcat pe schela unei case de pe strada Lipscani din Bucureşti, a aruncat manifeste redactate de el, prin care chema populaţia să protesteze la adresa lui Nicolae Ceauşescu. Pentru un gest similar, Carol Olteanu, din judeţul Arad, a primit o condamnare la 10 ani de închisoare[2].

Ion Guisela, un inginer din Bucureşti, a primit o sentinţă de 4 ani de închisoare în 1985 pentru că ar fi distribuit manifeste prin care se cerea înlocuirea lui Nicolae Ceauşescu din funcţia supremă de partid şi de stat[3].

János Barabás, Feri Barabás şi logodnica acestuia din urmă au fost, de asemenea, arestaţi în 1983 pentru că au distribuit cu ocazia unui pelerinaj organizat de Rusalii în 1983, în apropierea oraşului Miercurea-Ciuc, manifeste în limba maghiară, care conţineau îndemnuri pentru înlăturarea lui Nicolae Ceauşescu[4].

Inscripțiile

Deşi documentele Securităţii menţionau apariţia unor inscripţii „cu conţinut duşmănos”[5], din datele pe care le avem la dispoziţie nu am putut identifica exemple care să certifice că aceste texte îl vizau pe Nicolae Ceauşescu.

Astfel, singurul caz consemnat de literatura de specialitate este cel al unui grup de trei tineri din satul Băleni, judeţul Dâmboviţa (Florian Vlăsceanu, Gheorghe Pavel, Victor Totu). În noaptea de 22 august 1983, aceştia au modificat textul unei lozinci scrise cu vopsea albă pe asfaltul unei artere principale din Târgovişte din *Trăiască Ceauşescu !* în *Jos Ceauşescu !* Pentru fapta lor, cei trei tineri au primit sentinţe de 6, 7 şi, respectiv, 8 ani de închisoare[6].

Bancurile politice

În România, bancurile politice au devenit, mai ales în cursul anilor ’80, „un sport naţional” la care participau reprezentanţi ai tuturor categoriilor socioprofesionale (intelectuali, muncitori, ţărani, studenţi, militari, miliţieni, securişti), indiferent de vârsta lor. Potenţialul subversiv al bancurilor, dar şi omniprezenţa lor în existenţa cotidiană a omului simplu sunt recunoscute de următoarea mărturie : „Singura formă de revoltă erau bancurile.

1. Herma Kennel, *op. cit.* ; Vladimir Socor, „Romanian Prisoner of Conscience : Radu Filipescu”, Radio Free Europe Research, RAD Background Report (Romania), 19 noiembrie 1984, OSA Archivum, HU OSA 300-60-1 BOX 130, Culture : Dissidents.
2. Herma Kennel, *op. cit.*, p. 117 ; Vladimir Socor, „Known Prisoners of Conscience in Romania : An Annotated Checklist”, loc. cit.
3. Vladimir Socor, „Known prisoners of conscience in Romania”, loc. cit.
4. *Ibidem* ; Herma Kennel, *op. cit.*, pp. 155-156.
5. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13314, vol. 22, ff. 46-49 ; dosar 13314, vol. 24, ff. 57-58f.-v. ; dosar 17444, ff. 188-190.
6. Herma Kennel, *op. cit.*, p. 141 ; Vladimir Socor, „Known Prisoners of Conscience in Romania : An Annotated Checklist”, loc. cit.

Bancurile erau incredibile [...] erau nenumărate bancuri. Asta era forma supremă [de revoltă – *n.n.*]"[1].

La rândul lor, documentele Securităţii conţin numeroase menţiuni despre persoane sau grupuri de persoane care se angajau în diseminarea de glume sau bancuri pe teme politice. Menţionăm în acest sens cazul unui grup de persoane care erau identificate în documentele oficiale ale Inspectoratului Judeţean al Securităţii Alba pentru că „spuneau bancuri cu conţinut calomnios şi defăimător la adresa unor înalte personalităţi din conducerea statului nostru..."[2], în timp ce un muncitor de la Cooperativa meşteşugărească „Unirea" din Sebeş era semnalat că ar fi „difuzat şi unele bancuri cu substrat calomnios şi defăimător la adresa unor înalte personalităţi"[3]. Totodată, un tânăr din judeţul Vrancea a intrat în atenţia organelor de Securitate pentru că în cercul său de prieteni a ţinut să completeze injuriile aduse „conducătorului ţării" şi „cu un banc cu nuanţă politică care aducea atingere personalităţii conducerii statului"[4].

În general, temele abordate de către bancurile politice erau diverse şi priveau evenimente sau fapte reale care au marcat puternic existenţa cotidiană a cetăţenilor români (scumpirea benzinei la sfârşitul anului 1979, congresele PCR, politica pronatalistă a regimului, dificultăţi în aprovizionare, programul postului naţional de televiziune, sarcinile de plan, acţiuni de masă organizate de regimul comunist român etc.), dar şi unele personaje politice ale momentului, cum ar fi secretarul general al partidului Nicolae Ceauşescu, soţia sa, Elena, precum şi colaboratori apropiaţi ai acestora[5].

Bancurile politice care aveau ca subiect persoana liderului comunist român şi cultul personalităţii sale vor fi analizate ca exemple ale rezistenţei cotidiene a populaţiei. Existenţa acestora atesta capacitatea indivizilor de a crea şi subscrie pe baza convingerilor şi experienţelor personale la conţinutul unor construcţii umoristice care puneau sub semnul întrebării aserţiunile propagandei româneşti în ceea ce priveşte biografia şi activitatea politică a conducătorului român.

În cadrul bancurilor politice, Nicolae Ceauşescu era identificat ca „nea Nicu", „şefu'", „Nicolae", „Ceauşescu" sau „Tovarăşu'", apelative nepotrivite din perspectiva poziţiei sale de conducere în cadrul partidului şi statului român.

O temă predilectă a bancurilor politice despre Nicolae Ceauşescu era legată de identificarea activităţii sale ca fiind cauză unică a lipsurilor şi restricţiilor de tot felul cărora cetăţeanul român trebuia să le facă faţă în decursul existenţei sale cotidiene în România comunistă.

Un banc politic din toamna anului 1985 menţiona că „Ceauşescu a transformat România într-o ţară de credincioşi pentru că postim şapte zile pe săptămână, aprindem seara lumânări şi mergem duminica la slujbă"[6]. Valoarea artistică şi umoristică a glumei este dată de jocul de cuvinte care evidenţiază o contradicţie de sens. Astfel, prima parte face

1. Interviu cu Felicia Colda, bibliotecară, 46 de ani, Alba Iulia, judeţul Alba, 25 octombrie 2012.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 336, f. 150f.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 337, vol. 1, f. 26.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13314, vol. 20, f. 257. A se mai vedea, în acest sens, dosar 338, vol. 2, f. 21 ; dosar 8833, vol. 15, f. 358.
5. Vezi, în acest sens, Călin-Bogdan Ştefănescu, *I0 ani de umor negru românesc : Jurnal de bancuri politice*, Editura Metrol-Paideia, Bucureşti, 1991, sau C. Banc, Alan Dundes, *You Call this Living ? A Collection of East European Political Jokes*, The University of Georgia Press, Athens, 1990.
6. Călin-Bogdan Ştefănescu, *op. cit.*, p. 97.

referire la transformarea României într-o ţară de credincioşi, ceea ce constituie un paradox, ţinând cont de orientarea ateistă a regimului comunist. Următoarele propoziţii subordonate aduc lămuriri suplimentare privind modalităţile de manifestare a credinţei şi, în contextul României anilor ’80, ajung să sintetizeze principalele probleme cărora populaţia trebuia să le facă faţă. Aluzia la postul permanent face trimitere la lipsa produselor alimentare de bază (carne, lapte, ouă), în timp ce aprinderea lumânărilor, inclusă ca parte a ritualului creştin, este indicată ca fiind o sursă importantă pentru iluminarea locuinţelor în condiţiile raţionalizării consumului casnic de energie electrică. Cuvântul „slujbă” devine din serviciu religios la care marea majoritate a credincioşilor participau în ziua de duminică locul de muncă în care individul trebuia să se dedice permanent îndeplinirii sarcinilor de plan. Concluzionând, acest banc identifică principalele consecinţe ale falimentului economic al regimului comunist român cărora populaţia trebuia să le facă faţă (lipsa de alimente, energie electrică şi prelungirea programului săptămânal de lucru pentru anumite ramuri-cheie ale economiei româneşti) şi indică, în mod clar, activitatea lui Nicolae Ceauşescu ca reprezentând sursa acestor greutăţi.

Aceeaşi temă a identificării activităţii liderului comunist ca reprezentând sursa lipsurilor alimentare cărora populaţia ţării trebuia să le facă faţă a stat la baza reinterpretării unei alte lozinci bine-cunoscute în România anilor ’80: „Ceauşescu-PCR/ Carnea noastră unde e?”[1] sau a constituit sursa de inspiraţie a unor versuri „din folclorul nou, afişate pe uşa unei brutării: Nicolae fii cuminte,/ Dă-ne pâinea ca înainte”[2].

Vizitele de lucru, respectiv discursurile lui Nicolae Ceauşescu au reprezentat, de asemenea, un alt subiect predilect al bancurilor politice care circulau în România comunistă.

În general, glumele satirizau pretenţia de omniscienţă a liderului român care emitea, de cele mai multe ori în necunoştinţă de cauză, indicaţii despre cum trebuia organizată activitatea unităţii vizitate, indiferent de profilul său de activitate. Referindu-se la acest aspect, un banc politic nominaliza cele patru calamităţi care au lovit România, şi anume „trepidaţia, inundaţia, indicaţia şi rotaţia”[3]. Bazându-se pe un joc de cuvinte, menit să creeze şi o anumită rimă, gluma includea indicaţia, evident cea a lui Nicolae Ceauşescu, printre calamităţile care au lovit România, trepidaţia sau cutremurul din martie 1977 care a distrus Bucureştiul şi partea de sud a ţării, inundaţia, cu referire la revărsările de apă din 1970 şi 1974 rezultate în urma unor fenomene meteorologice excepţionale şi care au provocat pierderi materiale şi umane considerabile, şi, nu în ultimul rând, principiul rotaţiei cadrelor, care a influenţat în mod negativ structurarea relaţiilor ierarhice în interiorul aparatului de partid şi de stat.

Discursurile lui Nicolae Ceauşescu deveneau subiect al bancurilor politice din perspectiva dimensiunii acestora. Astfel, la întrebarea „Care este cea mai mare magistrală?”, răspunsul era „Magistrala cuvântare a Tovarăşului”[4]. În acest caz, efectul comic este creat prin replica neaşteptată la o întrebare la care răspunsul sugerat de propaganda de partid ar fi fost fie Magistrala albastră (sau Canalul Dunăre-Marea Neagră), fie magistralele metroului bucureştean, cu referire la tronsoanele acestuia date în folosinţă sau aflate în curs de finalizare pe parcursul anilor ’80. Însă replica oferită este cu atât mai surprinzătoare cu cât ea este plasată într-un context care schimbă în mod fundamental sensul unei formulări des întâlnite

1. *Ibidem*, p. 17.
2. *Ibidem*, p. 110.
3. *Ibidem*, p. 22.
4. *Ibidem*, p. 94.

în materialele omagiale dedicate lui Nicolae Ceauşescu. Astfel, prin analogie cu primul sens al cuvântului „magistrală" indicat mai sus, expresia „magistrala cuvântare" nu face referire la presupusul caracter excepţional, desăvârşit al oricărei intervenţii publice a liderului PCR, ci mai degrabă la durata ieşită din comun a acesteia.

Satirizarea omniprezenţei mesajului omagial dedicat lui Nicolae Ceauşescu în viaţa de zi cu zi a omului simplu a reprezentat o altă temă predilectă a bancurilor politice care au circulat înainte de decembrie 1989. Următoarea creaţie umoristică, ce-l are pe Bulă[1] drept personaj principal, redă în mod sugestiv această realitate a vieţii cotidiene din România comunistă :

> Bulă stă cu o conservă în faţă şi nu se hotărăşte s-o deschidă. Enervat, taică-său îl ia la rost :
> — Hai, Bulă, că mi-e foame ! Mai stai mult să admiri conserva aia ? !
> — N-o admir ! Mi-e frică s-o deschid !
> — Asta-i bună ! Ţi-e frică s-o deschizi ? !
> — Păi, mi-e frică... Nu vezi cum e acu' : deschizi radioul, dai de Ceauşescu ; deschizi televizorul, dai de Ceauşescu ; deschizi ziarul, dai de Ceauşescu... Dracu' ştie ce-o fi şi-n conserva asta ! … Dacă dăm de belea ? ! …[2]

Cules la puţin timp după terminarea manifestărilor dedicate zilei de naştere a lui Nicolae Ceauşescu din ianuarie 1983, bancul pune în evidenţă gradul de saturaţie a populaţiei faţă de tot ce implica prezenţa liderului comunist român în viaţa sa cotidiană. Efectul comic este generat de comportamentul personajului principal, care, invocând argumentul circumstanţelor fostelor sale „întâlniri" cu Ceauşescu prin intermediul radioului, televizorului sau al ziarului, se temea de consecinţele punitive pe care o nouă astfel de întâlnire le-ar putea genera în cadrul, de altfel puţin probabil, al deschiderii unei banale conserve.

Totodată, o serie de bancuri subliniau, într-o manieră umoristică, transformarea postului naţional de televiziune într-un instrument de promovare a cultului personalităţii liderului PCR în decursul anilor '80. Astfel, un banc menţiona că principalul program de ştiri, telejurnalul, urma să primească denumirea de „ceauşeschiada"[3], cu referire la faptul că acesta se concentra doar pe prezentarea exhaustivă a ultimelor activităţi desfăşurate pe plan intern şi extern de Nicolae Ceauşescu.

Concluzii

Subiectul studiului l-a constituit identificarea şi analizarea principalelor forme de *rezistenţă cotidiană* a populaţiei faţă de cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu, şi anume discuţiile sau comentariile pe teme politice, acţiunile individuale sau colective îndreptate împotriva unor imagini care-l reprezentau pe liderul PCR, redactarea şi distribuirea de „înscrisuri cu conţinut duşmănos" şi, nu în ultimul rând, glumele sau bancurile politice. Analiza tematică a actelor de rezistenţă cotidiană faţă de cultul personalităţii lui Nicolae

1. Bulă a fost personajul principal al bancurilor politice care circulau în perioada comunistă. Uneori naiv şi prostuţ, alteori inteligent şi viclean, acest personaj ridiculiza direct şi într-o manieră neconformistă regimul comunist român şi pe liderul său.
2. Călin-Bogdan Ştefănescu, *op. cit.*, p. 73.
3. *Ibidem*, p. 51.

Ceauşescu a pus în evidenţă existenţa unei opinii critice a unei părţi a populaţiei faţă de conţinutul produselor media dedicate omagierii sale publice şi care priveau principalele aspecte ale practicii sale de conducere. O astfel de analiză este în măsură să surprindă complexitatea relaţiei dintre populaţie şi regimul comunist român dincolo de perspectiva opoziţiei deschise sau a subordonării totale a omului simplu faţă de autoritatea politică.

Bibliografie

Materiale de arhivă

Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii :
– Fond Documentar, dosare 329, vol. 1 ; 336 ; 337, vol. 1 ; 338, vol. 2 ; 393 ; 394 ; 429 ; 473 ; 530 ; 533 ; 8833, vol. 11, 15, 24 ; 13314, vol. 19, 20, 22, 23, 24 ; 13765, vol. 16.

Open Society Archive Archivum, Budapesta, HU OSA 300-60-3 Box 18, Opposition, 1988-1989 ; HU OSA 300-6-3 Box 13, Letters and Appeals from Romania 1982-1983 ; HU OSA 300-60-1 BOX 130, Culture : Dissidents.

Volume

Banc, C., Dundes, Alan, *You Call this Living ? A Collection of East European Political Jokes*, The University of Georgia Press, Athens, 1990.

Haynes, Douglas, Prakash, Gyan (eds.), *Contesting Power : Resistance and Everyday Social Relations in South Asian Society and History*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1992.

Kotkin, Stephen, *Magnetic Mountain. Stalinism as a Civilization*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Oxford, 1995.

Lynne, Viola (ed.), *Contending with Stalinism. Soviet Power and Popular Resistance in the 1930s*, Cornell University Press, Ithaca, Londra, 2002.

Popescu, Dumitru, *Memorii transfigurate. Elefanţii de porţelan. Scene şi personagii în umbra Cortinei de Fier*, Editura Match, Bucureşti.

Scott, James C., *Weapons of the Weak : Everyday Forms of Peasant Resistance*, Yale University Press, New Haven, Londra, 1985.

Scott, James C., *Domination and the Arts of Resistance : Hidden Transcripts*, Yale University Press, New Haven, Londra, 1990.

Ştefănescu, Călin-Bogdan, *10 ani de umor negru românesc : Jurnal de bancuri politice*, Editura Metrol-Paideia, Bucureşti, 1991.

Studii/Articole

Haynes, Douglas, Prakash, Gyan, „Introduction : The Entanglements of Power and Resistance", în Douglas Haynes, Gyan Prakash (eds.), *Contesting Power : Resistance and Everyday Social Relations in South Asian Society and History*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1992, pp. 1-22.

Lynne, Viola, „Popular Resistance in the Stalinist 1930s. Soliloquy of a Devil's Advocate", în Viola Lynne (ed.), *Contending with Stalinism. Soviet Power and Popular Resistance in the 1930s*, Cornell University Press, Ithaca, Londra, 2002, pp. 17-43.

Hollander, Jocelyn A., Einwohner, Rachel L., „Conceptualizing Resistance", în *Sociological Forum*, vol. 19, nr. 4, decembrie 2004, pp. 533-554.

Interviuri

Interviu cu Felicia Colda, femeie, 46 de ani, bibliotecară, Alba Iulia, judeţul Alba, 25 octombrie 2012.

Interviu, cu o lucrătoare CPL, femeie, 65 de ani, din Drobeta-Turnu Severin, judeţul Caraş-Severin, la 21 august 2006, în Corneliu Dragomir, *Rememorări ale vieţii cotidiene din timpul comunismului într-un oraş provincial. Studiu de caz : Drobeta Turnu Severin*, Editura Lumen, Iaşi, 2009, pp. 79-132.